
PUBERS IN BEELD
Leidraad Afdoening sextingzaken

november 2017

Inleiding

Politie en OM worden de laatste jaren steeds vaker geconfronteerd met meldingen van of over minderjarigen van wie - veelal binnen de (directe) sociale omgeving - seksueel getint beeldmateriaal is vervaardigd of verspreid en waarbij ook de maker, de verspreider en uiteindelijke bezitter vaak minderjarig (lijken te) zijn. Dit is wat we in deze Leidraad onder sextingzaken verstaan.¹

In beginsel is in al deze zaken sprake van een strafbare gedraging, namelijk het vervaardigen, verspreiden of bezitten van kinderpornografie (art. 240b Sr). Er is echter een grote variatie in de ernst van deze sextingzaken, die onder andere gerelateerd is aan de mate van vrijwilligheid waarmee het beeldmateriaal tot stand is gekomen, de aard van het beeldmateriaal, de wijze en mate van verspreiding en de relatie tussen de betrokkenen. Daardoor valt de gedraging juridisch vaak tevens onder andere strafbaarstellingen.

In lijn met de aanwijzingen en richtlijnen op het gebied van Zeden en Jeugd, is de aanpak van sextingzaken gericht op het voorkomen van herhaald slachtofferschap en daderschap, de veiligheid van de betrokkenen en waar mogelijk het herstel van schade.²

De leidraad maakt inzichtelijk op basis van welke criteria bepaald kan worden wat de mate en wijze van onderzoek en -vervolgens- de afdoening van deze zaken door politie en OM kan zijn. Het is niet mogelijk om een waterdicht kader te schetsen dat voor alle sextingzaken geschikt is; van de betrokken functionarissen wordt verwacht dat zij, vanuit hun professionaliteit en ervaring, een juiste inschatting maken op basis van de vergaarde informatie en de handvatten die deze leidraad biedt.

Met de term 'slachtoffer' wordt in deze notitie bedoeld: de op beeld vastgelegde jongere.

De term 'verdachte' refereert aan degene die de beelden ontving of verspreidde, de beelden maakte of aanzette tot het maken of verspreiden van de betreffende beelden.

De term 'betrokkene' wordt gehanteerd als over zowel verdachte als slachtoffer gesproken wordt.

¹ Deze Leidraad is een geactualiseerde versie van de eerdere Leidraad Afdoening minderjarige verdachten in zaken met seksueel getint beeldmateriaal uit 2014 en de publieksversie daarvan, getiteld Pubers in beeld. Deze geactualiseerde versie sluit beter aan op het toegenomen aantal meldingen van sextingzaken en de veranderingen in de politieorganisatie.

² Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten inclusief strafmaten Halt (2016R008); Aanwijzing Kinderpornografie (2016A005); Richtlijn voor strafvordering Kinderpornografie (2016R010); Aanwijzing zeden (2016A004) en Richtlijn voor strafvordering seksueel misbruik van minderjarigen (2015R047).

Fenomeenverkenning

Steeds meer kinderen hebben toegang tot internet en ze zijn steeds vaker online. Ze gebruiken hiervoor in toenemende mate persoonlijke en mobiele apparaten zoals smartphones en tablets, waardoor hun online-activiteiten zich gemakkelijk aan toezicht onttrekken.

Ook de sociale contacten van jongeren verlopen steeds vaker (mede) via internet. Het is dan ook niet meer dan logisch dat jongeren ook online experimenteren met seksualiteit. Vanuit een jeugdige impuls om te flirten, te daten, te experimenteren met seks of om aandacht van leeftijdsgenoten te krijgen, worden onder andere seksueel getinte berichten of beeldmateriaal van zichzelf of anderen verstuurd.

Uit onderzoek uit 2017 komt naar voren dat 6,4% van de ondervraagde Nederlandse jongeren tussen de 12 en 17 jaar wel eens een intieme foto van zichzelf (bijvoorbeeld een naaktfoto of met alleen ondergoed aan) zegt te hebben verzonden en maar liefst 23,1% van de ondervraagden zou wel eens een dergelijke foto hebben ontvangen. Tevens geeft 6,2% van de ondervraagde jongeren aan wel eens een dergelijke foto van een ander te hebben doorgezonden. In de leeftijdscategorie 16- en 17-jarigen liggen die percentages hoger, te weten 14,5% heeft een intieme foto van zichzelf verzonden, 43,5% heeft wel eens een dergelijke foto ontvangen en 13,9% heeft wel eens een dergelijke foto van een ander doorgezonden.ⁱ

Bij een soortgelijk onderzoek uit 2011 is doorgevraagd of jongeren het achteraf vervelend vonden. Van de jongeren die uitdagende foto's online had geplaatst in de afgelopen 6 maanden, had een minderheid (12,2%) achteraf spijt gekregen. De reden waarom men spijt had, had vrijwel steeds te maken met negatieve reacties van anderen, zoals pesterijen, het krijgen van vervelende opmerkingen, het krijgen van seksuele toespelingen tot en met expliciete vragen om 'seks te hebben'.ⁱⁱ Uit zeer recent onderzoek komt naar voren dat de meeste jongeren het als vervelend ervaren als het beeldmateriaal door anderen wordt doorgestuurd.ⁱⁱⁱ

Uit bovenstaande onderzoeken komt naar voren dat online seksueel experimenteelgedrag enerzijds bij de normale ontwikkeling van jongeren hoort, maar anderzijds dat de gedragingen niet zonder risico zijn.

Verschijningsvormen

Er kan onderscheid worden gemaakt tussen de totstandkoming van het beeldmateriaal en het verdere gebruik ervan. De omstandigheden waaronder het beeldmateriaal tot stand komt, variëren. Het gaat om gevallen waarin jongeren met elkaar flirten via zelf gemaakte foto's of filmpjes, maar ook om gevallen waarin jongeren gedwongen worden om seksueel getinte beeldmateriaal van zichzelf te maken of er door een ander in het geheim opnamen zijn gemaakt. Eenmaal vastgelegd beeldmateriaal kan met wederzijdse instemming in iemands bezit zijn, maar kan ook ongewenst op het (openbare) internet verspreid worden. Op die manier kan het in bezit komen van volwassenen met een seksuele voorkeur voor minderjarigen of door bekenden of onbekenden gebruikt worden om een jongere te chanteren of te pesten.

De Amerikaanse onderzoekers Wolak & Finkelhor (2011)^{iv} maken onderscheid tussen gedragingen van 'experimentele aard' en 'ernstige incidenten'. Bij experimenteel gedrag is er geen sprake van crimineel of kwaadwillend gedrag, ook als de vastlegging op beeld van een jeugdige in een seksuele context feitelijk strafbaar is, zelfs als dat met instemming van de afgebeelde persoon gebeurt.

Bij incidenten van ernstige aard spelen daarnaast misbruik of ernstigere criminele elementen mee. Er is bijvoorbeeld sprake van:

- de betrokkenheid van een volwassene buiten de leeftijdscategorie van de op beeld vastgelegde jeugdige;
- criminele of intimiderende gedragingen zoals seksueel misbruik, afpersing, misleiding of bedreiging;
- misdragingen die voortkomen uit persoonlijke conflicten tussen betrokkenen, of
- productie of verspreiding van beeldmateriaal zonder instemming of zelfs wetenschap van de afgebeelde jeugdige.

De ervaring leert echter dat onder de categorie 'ernstige incidenten', ook incidenten vallen waarbij niet zozeer sprake is van kwade bedoelingen van jeugdigen, maar eerder van verwijtbaar onnadenkend gedrag. Dit is te verklaren vanuit wetenschappelijk onderzoek naar de cognitieve

ontwikkeling van jeugdigen. Adolescenten blijken hoog gevoelig te zijn voor (groeps)druk en daarbij een beperkte impulsbeheersing te hebben. Daarnaast zijn zij doorgaans onvoldoende in staat de (lange termijn)gevolgen van hun handelen voor zichzelf en anderen in te schatten.^v Zo kan een actie grote gevolgen hebben voor degene die op beeld staat vastgelegd, zonder dat de dader dit echt heeft gewild.

Een afweging per geval

Het is niet de bedoeling van de wetgever geweest seksuele gedragingen van minderjarigen in een wederzijdse consensuele en affectieve relatie per definitie te laten vervolgen.³ De wetgever vraagt om een afweging per geval. Ook de Hoge Raad bepleit een afweging van de relevante factoren.⁴ Onderhavige Leidraad biedt handvatten om die afweging per geval te maken, hiertoe is een driedeling in het type zaken gemaakt. Alvorens nader op die indeling in te gaan, volgen nog enkele algemene overwegingen.

Voor de beoordeling van de ernst van het feit en de omstandigheden van het geval is onder meer relevant: de mate van vrijwilligheid waarmee het beeldmateriaal tot stand is gekomen, de aard van het beeldmateriaal, de wijze en mate van verspreiding en de relatie tussen de betrokken personen.

De leidraad neemt het geldende beleid ten aanzien van jeugdige verdachten en zedenfeiten als uitgangspunt.

- Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten inclusief strafmaten Halt (2016R008);
- Aanwijzing Kinderpornografie (2016A005);
- Richtlijn voor strafvordering Kinderpornografie (2016R010);
- Aanwijzing zeden (2016A004);
- Richtlijn voor strafvordering seksueel misbruik van minderjarigen (2015R047).

Bij de afdoening wordt zodoende gestreefd naar voorkoming van herhaald slachtofferschap en daderschap, veiligheid van de betrokkenen en waar mogelijk het herstel van schade. Het is daarbij van belang dat gekeken wordt op welke wijze het gedrag van de jeugdige dader te beïnvloeden is, zodat herhaling kan worden voorkomen. Tegelijkertijd dient recht te worden gedaan aan het toegedane leed van het slachtoffer.

Indien voor strafrechtelijk ingrijpen wordt geopteerd, verdient overweging dat een strafrechtelijke veroordeling op grond van 240b Sr (kinderpornografie) of een ander zedenfeit grote gevolgen heeft voor de toekomst van de veroordeelde. Onder andere de afgifte van een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) kan daardoor in de toekomst worden geweigerd, waardoor de arbeidsperspectieven van de veroordeelde behoorlijk worden beperkt.^{vi}

Opsporing en vervolging

Op basis van zaaksinformatie en onderstaande criteria wordt bepaald wat de onderzoeksrichting dient te worden. De onderzoeksrichting bepaalt vervolgens welke (specialistische) capaciteit binnen politie en OM ingezet zal worden.

1. Melding en veredeling door de politie

Bij binnenkomst van een aangifte of melding wordt allereerst in kaart gebracht:

- onder welke omstandigheden het beeldmateriaal tot stand is gekomen;
- wat er op het beeldmateriaal te zien is;
- in hoeverre er sprake is van verspreiding van het materiaal en via welke kanalen;
- de leeftijd en achtergrond van de betrokkenen;
- wat de relatie tussen de betrokkenen is;
- wat de mogelijke motieven zijn (zoals weergegeven onder 2.), en

³ De Minister van Justitie heeft in de Memorie van Toelichting van art. 240b Sr de mogelijkheid opengelaten om in voorkomende gevallen af te zien van vervolging. Hij zegt daarover: *In de Aanwijzing kinderpornografie van het College van procureurs-generaal wordt rekening gehouden met verschillende vormen van kinderporno. Daarin zal bij voorbeeld ook aandacht kunnen worden besteed aan gevallen waarin de minderjarige op geen enkele wijze in haar of zijn belangen is geschaad. Men kan daarbij denken aan gevallen in de privésfeer, waarin een oudere minderjarige ermee instemt dat een leeftijdgenoot voor eigen of beider bezit kinderporno vervaardigt. Ik meen dat justitieel optreden in dergelijke gevallen in de regel achterwege kan blijven.* (TK 2001-2002, 27 745 nr. 3)

⁴ Hoge Raad 9 februari 2016, [ECLI:NL:HR:2016:213](https://www.eclinet.nl/HR/2016/213).

- in hoeverre er mogelijk sprake is van instemming, dwang of druk.
- Indien de identiteit (en dus de leeftijd) van de verdachte(n) onbekend is, wordt voor zover nodig nader onderzoek gedaan om een goede afweging zoals weergegeven onder punt 2 mogelijk te maken.

2. Beslissing over het opsporingsonderzoek

Op basis van de uitkomsten van de eerste inventarisatie wordt de melding gecategoriseerd per verdachte. Er kunnen drie categorieën onderscheiden worden:

Categorie I

Er is sprake van (aanwijzingen voor):
commerciële elementen of
druk, dwang of misleiding of
heimelijke opnames of
een afhankelijkheidsrelatie of
een slachtoffer jonger dan 12 jaar of
een meer dan beperkt leeftijdsverschil tussen de betrokkenen (5 jaar of meer) of
een mogelijk (ander) zedenmisdrijf.

Indien de verdachte 23 jaar of ouder is, dan is er automatisch sprake van een zedenzaak zoals bedoeld in Categorie I.

Indien er sprake is van de situatie dat nog geen beeldmateriaal tot stand is gekomen, maar wel bovengenoemde elementen aanwezig zijn (bv. bij zogenaamde sextortion) dan is er doorgaans sprake van een zedendelict.

Een voorbeeldcasus met meerdere elementen uit deze categorie:

- Een (mogelijk 14-jarige) jongen *heeft een 12-jarig meisje benaderd* en belooft *geld in ruil voor een striptease* voor de camera. Kennelijk heeft hij die beelden stiekem opgenomen, want nu *chanteert* hij het 12-jarige meisje met die beelden om meer beeldmateriaal te krijgen.

- Bij categorie I wordt de onderzoekrichting vooraf met het OM-besproken.

Categorie II

Er zijn aanwijzingen voor andere motieven dan onder categorie I. Te denken valt aan pesten, smaad, laster of intimidatie.

Een voorbeeld:

- Na een verbroken relatie *verspreidt* een 15-jarig meisje uit *wraak* de foto van haar 15-jarige ex-vriendje op school. Een van de ontvangers plaatst het vervolgens *online* als grap. Beiden vallen onder deze categorie.

- Bij categorie II wordt bij bijzonderheden contact met het OM opgenomen voor overleg over het onderzoek. Er vindt in ieder geval contact plaats met het OM vóór het inzenden van het proces-verbaal.

Categorie III

Het beeldmateriaal lijkt op basis van vrijwilligheid tot stand te zijn gekomen, de betrokkenen zijn beiden minderjarig (of er is een leeftijdsverschil van maximaal vijf jaar) en er is geen sprake van verzwarende omstandigheden zoals hierboven onder categorie I en II beschreven.

Een tweetal voorbeelden:

- een 12-jarige die spelend met de telefoon van zijn 15-jarige broer *per ongeluk* een naaktfoto van hem uploadt naar diens Twitter.
- twee 15-jarigen die *een seksfilmpje van zichzelf* hebben gemaakt; de telefoon wordt gestolen en het filmpje wordt buiten medeweten van de twee rondgestuurd op school. De twee 15-jarigen vallen onder categorie III, de verspreider dient apart beoordeeld te worden.

- Bij categorie III wordt contact met het OM opgenomen voor overleg over de afdoening.

3. Beslissing over de afdoening

Na afronding van het onderzoek, beslist de officier van justitie over de afdoening van de zaak. Ook bij de afdoening biedt de categorisering van de zaak houvast. Hieronder wordt weergegeven welke afdoeningen bij de verschillende categorieën voor de hand liggen. Vanzelfsprekend kunnen resultaten uit het onderzoek aanleiding geven de oorspronkelijke inschatting van de categorisering aan te passen.

In alle gevallen staat het volledige afdoeningsrepertoire ter beschikking: vervolging, OM-afdoening, HALT, reprimande, (voorwaardelijk) sepot, (eventueel in combinatie met) een alternatieve afdoening.

Ten aanzien van de (buitenstrafrechtelijke) HALT-straf verdient opmerking dat er een specifieke interventie is ontwikkeld ten aanzien van lichte vormen van online seksueel grensoverschrijdend gedrag, waaronder sexting.⁵

Bij de categorieën I en II dienen naast een (buiten)strafrechtelijke afdoening ook altijd alternatieve interventies te worden overwogen. Bij categorie III-feiten worden alleen alternatieve interventies aanbevolen.

Alternatieve interventies kunnen helpen bij het voorkomen of beperken van maatschappelijke onrust door toepassing op de (directe) sociale omgeving van betrokkenen. Ze kunnen zelfs geschikt zijn voor toepassing op een (bredere kring van) ontvangers/bezitters van het betreffende beeldmateriaal. Ook slachtoffers kunnen gebaat zijn bij ondergenoemde alternatieve interventiemiddelen.

Afhankelijk van de situatie en de rol van de betrokkene(n) kan onder meer worden gedacht aan:

- voorlichting door HALT of een andere instantie
- Mediation of bemiddeling
- Zorgmelding of doorverwijzing naar Veilig Thuis
- Strafbaar beeldmateriaal vrijwillig (laten) verwijderen door bezitter(s)
- Verwijzing naar informatieve en educatieve websites
- Het informeren van de school/ouders
- Groepsgebesprek met betrokkenen, ten behoeve van toelichten normoverschrijding, waarschuwen voor gevolgen, toelichten consequenties bij recidive, etc.

Categorie I

Deze feiten zijn dermate ernstig dat vervolging voor de hand ligt.

De beschermingsgedachte ten aanzien de verdachte als slachtoffer kan met zich meebrengen dat vervolgd wordt voor een lichter zedenartikel of een wetsartikel buiten de zedenparagraaf.

Categorie II

De feiten in deze categorie komen over het algemeen in aanmerking voor een HALT-afdoening, (voorwaardelijk) sepot⁶, OM-afdoening of dagvaarding.

Als strafbaarstelling kan onder andere gekozen worden voor smaad of belediging, bijvoorbeeld in gevallen waarin beeldmateriaal (door een minderjarige) is gebruikt om te pesten of te intimideren. In voorkomende gevallen kan ook een beroep worden gedaan op schending van het portretrecht of op overtreding van de zedenartikelen 240 en 240a Sr.⁷

Categorie III

Voor deze categorie feiten is het strafrecht in beginsel niet bedoeld. Vervolging is in gevallen van deze categorie ofwel juridisch niet mogelijk vanwege het ontbreken van (voorwaardelijk) opzet, ofwel doorgaans niet in het belang van de betrokkenen.

Het belang van een snelle interventie staat voorop, gericht op het bieden van een oplossing op maat. Het met de betrokkenen of in hun directe omgeving bespreekbaar maken van hetgeen zich heeft voorgedaan, kan een preventieve, voorlichtende of schadebeperkende werking hebben.

Aanbevolen wordt alternatieve interventiemiddelen toe te laten passen door de politie, al dan niet in samenwerking met (keten)partners.

⁵ Zie de Toeleidingshandleiding Halt-interventie sexting: Respect online, om te beoordelen wanneer een verdachte in aanmerking komt voor deze interventie.

⁶ Een Halt-afdoening is niet zichtbaar op de justitiële documentatie, waardoor het later geen consequenties kan hebben voor de verstrekking van een VOG. Hetzelfde geldt voor een reprimande. Zie Richtlijn en kader voor strafvordering jeugd en adolescenten inclusief strafmaten Halt (2016R008).

⁷ Volgens huidig beleid van het COVOG wordt ten aanzien van de artikelen 240 en 240a Sr wordt, anders dan bij andere zedenartikelen, geen verlengde terugkijktermijn gehanteerd bij de beoordeling van een aanvraag voor een Verklaring Omtrent het Gedrag.

Eindnoten

- ⁱ M. Jongsma, *Safer Internet Day 2017: Sexting onderzocht*, Kien onderzoek 2017
- ⁱⁱ Kerstens J., De Graaf H. (2012) Jongeren en online seksuele activiteiten. IN: Kersten J., Stol W. (eds.) *Jeugd en Cybersafety. Online slachtoffer- en ouderschap onder Nederlandse jongeren*, Boom Lemma uitgevers, Den Haag, p. 135-179.
- ⁱⁱⁱ Rutgers, Soa Aids Nederland, *Belangrijkste conclusies. Seks onder je 25^e 2017*, Seks onder je 25^e 2017. (www.seksonderje25e.nl/page/Samenvatting)
- ^{iv} J. Wolak & D. Finkelhor, *Sexting: a typology*, Crimes against children research center/University of New Hampshire 2011.
- ^v I. Weijers (2008), 'De adolescent.' IN: I. Weijers, C. Eliaerts (red.) *Jeugdcrimologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Boom Juridische uitgevers, Den Haag, p. 78.
- ^{vi} Zie de Beleidsregels VOG NP van de Dienst Justis (www.justis.nl/producten/vog/documenten/).

Geraadpleegde bronnen

- J. Gooren, 'De strafrechtelijke bescherming van jongeren tegen seksuele contactlegging', *Tijdschrift voor Veiligheid* 2011, afl. 2, p. 17-36.
- Europol, *Virtual Global Taskforce child sexual exploitation Environmental scan 2015*, Den Haag: Europol 2015
- Child Exploitation and Online Protection Centre, *Threat assessment of child sexual exploitation and abuse*. London: CEOP 2013.
- J. de Haan, *NL kids online. Nieuwe mogelijkheden en risico's van internetgebruik door jongeren*, Den Haag: SCP 2010.
- EU Kids Online, *EU Kids Online: findings, methods, recommendations*. London: EU Kids Online, LSE 2014. (<http://eprints.lse.ac.uk/60512/>)
- H. de Graaf & J. Kerstens, 'Ervaringen van jongeren met seksualiteit op internet: resultaten van het onderzoek Jeugd & Cybersafety', *Tijdschrift voor de Jeugdgezondheidszorg* 2015, jrg. 47, p. 87-91.
- J. Wolak & D. Finkelhor, *Sexting: a typology*, Crimes against children research center/University of New Hampshire 2011.
- S. Livingstone, L. Haddon, A. Görzig & K. Ólafsson, *EU Kids online II. Final report*, London: LSE 2011.
- H. de Graaf & J. Kerstens, 'Ervaringen van jongeren met seksualiteit op internet: resultaten van het onderzoek Jeugd & Cybersafety', *Tijdschrift voor de Jeugdgezondheidszorg* 2015, jrg. 47, p. 87-91.
- Rutgers, *Whitepaper jeugd en seks online*, 2014. (www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/DEF_Whitepaper_jeugd_en_seks_online_0.pdf)
- Rutgers, Soa Aids Nederland, *Belangrijkste conclusies. Seks onder je 25^e 2017*, Seks onder je 25^e 2017. (www.seksonderje25e.nl/page/Samenvatting)
- N. Sonck & J. de Haan, *Kinderen en internetrisico's. EU Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland*, Den Haag: SCP 2011...
- J. Kerstens & W. Stol, *Jeugd & Cybersafety. Online slachtoffer- en ouderschap onder Nederlandse jongeren*, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers 2012.
- M. Jongsma, *Safer Internet Day 2017: Sexting onderzocht*, Kien onderzoek 2017.
- A. van der Laan & H. Goudriaan, *Monitor Jeugdcriminaliteit. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2015*, Den Haag: WODC 2015.
- N. Sonck & J. de Haan, *Kinderen en internetrisico's. EU Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland*, Den Haag: SCP 2011.
- Beleidsregels VOG NP van de Dienst Justis (www.justis.nl/producten/vog/documenten/)